

SIVISTYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 11/2010 vp

Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 19 päivänä toukokuuta 2010 lähettänyt sivistysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi valtioneuvoston selonteon kulttuurin tulevaisuudesta (VNS 4/2010 vp).

Lausunnot

Eduskunnan päätöksen mukaisesti tulevaisuusvaliokunta on antanut asiasta lausunnon (TuVL 3/2010 vp) ja sivistysvaliokunnan pyynnöstä sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta lausunnon (StVL 10/2010 vp). Lausunnot on otettu tämän mietinnön liitteiksi.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylijohtaja Riitta Kaivosoja, ohjelmajohtaja Georg Henrik Wrede, pääsihteeri Hannele Seitsonen ja neuvotteleva virkamies Kimmo Aulake, opetus- ja kulttuuriministeriö
- puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi, saamelaiskäräjät
- opetusneuvos Mikko Hartikainen, Opetushallitus
- vastaava asiantuntija Silja Hakulinen, Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO
- kehittämispäällikkö Pirjo Hamari, Museovirasto
- ylijohtaja Risto Ruohonen, Valtion taidemuseo

- varapuheenjohtaja Tuula-Liina Varis ja pääsihteeri Esa Rantanen, taiteen keskustoimikunta
- ylitarkastaja Hannele Syrjä, romaniasiain neuvottelukunta RONK
- johtaja Olli-Pekka Heinonen, Yleisradio Oy
- dekaani Helena Hyvönen, Aalto-yliopisto
- rehtori Markus Konttinen, Kuvataideakatemia
- rehtori Paula Tuovinen, Teatterikorkeakoulu
- toiminnanjohtaja Päivi Lienes, Suomen Kirjailijaliitto ry
- toimitusjohtaja Matti A. Holopainen, Suomen Teatterit ry
- toiminnanjohtaja Raimo Söder, Teatteri- ja Mediatyöntekijät ry
- toiminnanjohtaja Hanna-Mari Kokkonen, Itäinen tanssin aluekeskus
- projektipäällikkö Sami Häikiö, Musex
- puheenjohtaja Arja Kanerva ja sihteeri Markku Lemmetty, Pro lastenkirjallisuus - Pro barnlitteraturen ry
- johtava asiantuntija Riitta Ylätaalo, PKT-säätiö
- toiminnanjohtaja Yki Räikkälä, Satakunnan elävän kuvan keskus SEKK ry
- hallituksen puheenjohtaja, dosentti Heikki Kukkonen, Suomen Kotiseutuliitto
- toiminnanjohtaja Elina Mäntylä, Suomen Näyttelijäliitto ry
- puheenjohtaja, säveltäjä Tapio Tuomela, Suomen Säveltäjät ry
- pääsihteeri Petra Havu, Suomen Taiteilijaseura

- toiminnanjohtaja Sanna Rekola, Tanssin Tiedotuskeskus Ry
- pääsihteeri Salla Heinänen, Teollisuustaitteen Liitto Ornamo ry
- teatteritaiteen maisteri, vastuutaiteilija Jari Forsman ja opiskelija Juuso Lind, Tunne-myrsky-hanke
- pääsihteeri Eeva-Inkeri Sirelius, Vapaan siivistystyön yhteisjärjestö VSY
- toiminnanjohtaja Iiris Autio, Tero Saarinen Company

- monikulttuurisuusasiantuntija Umayya Abu-Hanna
- TkT, KTT Tarja Cronberg
- VTT Hanna-Liisa Liikanen.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Suomen Kuntaliitto
- Bildningsforum
- Suomen Sinfoniaorkesterit ry
- Eläkeliitto
- Piraattipuolue r.p.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Selontekoon on tehty laajoja selvityksiä kulttuurin tulevaisuudesta osana kansallista elinvoimaisuutta. Selonteossa on käyty läpi kulttuurin ja taiteen muuttuvaa roolia, kuultu laajasti alan asiantuntijoita ja linjattu runsaasti eri kehittämiskohteita. Selonteko laajentaa hyvin kulttuuripolitiikan perinteisiä rajoja yhteiskuntapolitiikan monille sektoreille. Selonteon linjaukset tukevat taiteen ja kulttuurin merkitystä ja vaikuttavuutta yhteiskunnan eri alueilla. Selonteko antaa siten hyvät lähtökohdat taiteen ja kulttuurin merkityksen vahvistamiseen tulevaisuudessa.

Selonteko käsittää hyvin pitkän aikaperspektiivin, joka siltä osin väistämättä tuo ennustamattomuutta. Valiokunta korostaa, että suurimmat yhteiskunnalliset hyödyt ovat saavutettavissa pitkän aikavälin hyvinvointia edistävällä ja tukevalla toiminnalla. Sen vuoksi eri visioiden pohdinta myös pitkällä aikavälillä on valiokunnan mielestä tärkeää.

Valiokunta korostaa sitä, että kulttuurin kansantaloudellista merkitystä ei voi mitata ainoastaan yritysten liikevaihdon tai työllistymislukujen mukaan. Kansantaloudellisesti merkittäviä ovat kulttuurin vaikutukset ihmisten henkiseen hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä suvaitsevaisuuden ja keskinäisen ymmär-

ryksen ja luottamuksen edistämiseen monikulttuurisessa Suomessa.

Kulttuurin moninaisuus

Kulttuurisen moninaisuuden käsite, joka selontekoon on omaksuttu, on oivaltava. Etnisten ryhmien ja kieliryhmien lisäksi se kattaa myös erilaiset osa- ja alakulttuurit sekä virtuaaliheimot. Selonteko toteaa että kulttuurinen moninaisuus on haaste kulttuuritarjonnan, -palvelujen ja -tuotannon järjestämiselle. Valiokunta korostaa myös sitä, että kulttuurinen moninaisuus tai rajatummin monikulttuurisuus käsittää monia kulttuurisia elementtejä lähtien muun muassa historiasta, arvoista, perinteistä, taiteesta ja kielestä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että edistetään eri vähemmistöryhmien kulttuuristen erityispiirteiden ottamista huomioon.

Kulttuuri ja hyvinvointi

Taide ja kulttuuri ovat itseisarvoltaan tärkeitä, mutta taidelähtöisiä menetelmiä voidaan hyvin soveltaa koko yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseen. Taide ja kulttuuri tuovat merkityksellisyttä elämään, voimauttavat, osallistavat ja vahvistavat arjen toimijuutta, edistävät sosiaalista koheesiota ja ehkäisevät syrjäytymistä. Taidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää menestyksellisesti esimerkiksi hoito- ja hoivatyössä, terveydenhuollossa, työelämässä, työpajatoimin-

nassa, terapiassa ja kotouttamisessa. Kun tuotetaan taiteen ja kulttuurin sovelluksia näillä toiminnan alueilla, edistetään kulttuuristen oikeuksien toteutumista, lisätään kulttuurin omaehtoisia harrastamista ja säästetään kustannuksia muilla yhteiskunnallisen toiminnan alueilla. Esimerkiksi lastensuojelutyössä, aivoinfarktista toipuvien kuntouttamisessa, muistisairauksien hoidossa, vankeinhoidossa, vanhustenhuollossa ja mielenterveytyydessä taiteella on todettu olevan myönteinen vaikutus. Erityisen merkittäviä vaikutukset voivat olla ikääntyvän väestön toimintakyvyn ylläpidon sekä nuorten yhteiskuntaan ja työelämään kiinnittymisen sekä syrjäytymisen ehkäisyn kannalta. Selonteossa viitataan näiltä osin vuoden 2010 alussa valmistuneeseen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaan (OKM 2010:1), jolla pyritään edistämään jokaisen oikeutta ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia itse tehdä taidetta tai osallistua kulttuuritoimintaan koko elämän aikana myös vaihtuvissa tilanteissa ja yhteisöissä.

Valiokunta painottaa, että työ hyvinvoinnin edistämiseksi taiteen ja kulttuurin keinoin vaatii myönteisten asenteiden lisäksi laajaa yhteistyötä eri hallinnonaloilla ja hallinnon tasoilla sekä lisäksi työelämän ja koulutuksen tarpeiden ja soveltuvuuden selvittämistä. Taiteen ja kulttuurin soveltamismahdollisuuksia tulee edelleen kehittää ja vaikuttavuutta tutkia eri taiteiden ja tieteiden yhteistyönä. Taiteella on paljon annettavaa kasvatuksen ja koulutuksen eri asteilla, sosiaali- ja terveystalveissa, elinympäristön ja työelämän kehittämisessä.

Sosiaali- ja terveystalveokunta pitää lausunnossaan tärkeänä, että Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman toteutuminen ja toiminnan jatkuminen turvataan myös ohjelmakauden jälkeen. Sivistystalveokunta yhtyy sosiaali- ja terveystalveokunnan kannanottoon siitä, että on tarpeen lisätä valtion, kuntien ja elinkeinoelämän toimijoiden tietoisuutta taiteen ja kulttuurin merkityksestä. Sosiaali- ja terveystalveokunta korostaa toimenpiteiden toteuttamista eri hallinnonalojen välisenä yhteistyönä sekä yhdessä kolmannen sektorin kanssa. Valtion ja kuntien taidelaitosten samoin kuin kulttuurin vapaan

kentän toimijoiden voimavarojen turvaaminen on nähtävä tärkeänä myös hyvinvointipolitiikan kannalta. Toimintaohjelman hyvistä ehdotuksista sosiaali- ja terveystalveokunta nostaa esiin esimerkiksi asiakkaan kulttuuritarpeiden ja -toivomusten kirjaamisen hoito- ja palvelusuunnitelmiin.

Syrjäytymisen ehkäiseminen. Sivistystalveokunta on aiemmin tällä vaalikaudella ottanut omasta aloitteestaan käsittelyyn nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen (SiVL 10/2008 vp — MINS 5/2008 vp). Lasten ja nuorten harrastukset ovat tärkeä ympäristö kasvulle ja kehitykselle. Ehkäisevät palvelut, kuten liikunta- ja nuorisotyö sekä kulttuuripalvelut laajasti sisältäen esimerkiksi kerhotoiminnan kouluissa, ovat tässä tärkeässä roolissa. Valiokunta totesi lausunnossaan muun muassa, että myös koulujen taideopetusta tulisi lisätä, sillä se on tärkeä osa tunnekasvatusta ja henkistä kasvua.

Erilaisia toimivia malleja kulttuurikatveessa elävien nuorten kanssa toteutettaviksi taidetoiminnoiksi on kehitetty muun muassa toistaiseksi Kulttuurirahaston rahoittamissa Myrskyhankkeissa eri puolilla Suomea. Hankkeissa on voitu rekrytoida kokeneita taiteilijoita toteuttamaan erilaisia hankkeita, joissa nuoret saavat mahdollisuuden toteuttaa omia haaveitaan ja unelmiaan. Onnistuneilla taidehankkeilla on nuorelle monivuotisia vaikutuksia, tunnejälki kokijalle voi olla hyvinkin syvä. Moni nuori välttää paremmalla itsetunnolla varustettuna ja vuorovaikutuskykyisempänä monet karikot elämässään. Pienillä taloudellisilla panostuksilla voidaan saavuttaa pitkällä tähtäimellä runsaasti säästöä sosiaalisektorilla. Valiokunta pitää tärkeänä, että projektin rahoitus voidaan jatkossakin turvata.

Kulttuuriperintö ja -ympäristö

Selonteossa painotetaan kulttuurin ja kulttuuriperinnön välineellistä asemaa, kuten hyvinvoinnin lisääjänä ja uuden yrittäjyyden mahdollistajana. Tämä on tulevaisuuden kannalta tärkeää, mutta sekä tiedon välittäminen että kulttuuriperinnön välillinen hyödyntäminen voivat toteu-

tua kestäväällä tavalla vain, jos myös itse kulttuuriperinnön säilyminen turvataan.

Valiokunta korostaa sitä, että kulttuuriperintöön kuuluvat suomalaisen kulttuurin perinteet ja niiden vaaliminen. On tärkeää säilyttää ja siirtää suomalaisiin arvoihin pohjautuvaa perintöä myös tuleville sukupolville.

Selonteossa todetaan, että aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön säilyttäjiä ja välittäjiä ovat kulttuurista jatkuvuutta edustavat museot, arkistot ja kirjastot. Ne toimivat kulttuurien vuoropuhelun paikkoina ja tiedon kartuttajina sekä tarjoavat mahdollisuuksia ihmisten omakohtaiseen osallisuuteen, tekemiseen, kokemiseen ja harrastamiseen. Kokoelmavarannot ja tietoaineistot palvelevat opetuksen, tieteen ja vapaa-ajan tarpeita. Muistiorganisaatiot muodostavat yhteiskunnan keskeisen tietoperustan luotettavan tiedon tuottajina.

Valiokunta pitää kulttuuriperinnön säilymisen kannalta Kansallista digitaalista kirjastohanketta keskeisenä. Hankkeen tavoitteena on järjestää ja turvata kulttuuriperinnön digitointi sekä pitkäaikaissäilytys. Osana kansalaisten sivistyksellisiä perusoikeuksia se turvaa väestön yhdenvertaisen tiedon ja kulttuurin saatavuuden, saavutettavuuden ja esteettömyyden myös digitaalisessa yhteiskunnassa.

Kulttuuriympäristöstrategia on hyvä askel kokonaisvaltaisen näkemyksen kirkastamiseksi ja konkreettisten toimenpiteiden viitoittamiseksi. Strategiatyö edistää samalla ministeriöiden välistä yhteistyötä alalla, jossa kohtaavat useiden hallinnonalojen toiminta. Samoin sekä kulttuuri-vaikutusten arviointia että kulttuuriympäristön tilan seurantarjestelmiä on tärkeää kehittää.

Selonteon vuoteen 2035 ulottuvissa visioissa on todettu mm. että Suomessa on huolehdittu kulttuuriympäristön ekologisesta ja esteettisestä kestävydestä. Valiokunnan mielestä tähän tavoitteeseen pääseminen edellyttää, että kulttuuriympäristöjen asemaa kaavoituksessa vahvistetaan, erityisesti asemakaavatasolla. Tähän liittyen valtion viranomaisten toimivaltasuhteita tulee selkiyttää. Valiokunta pitää tärkeänä myös kulttuuriperintökasvatusta ja kulttuuriympäristöihin kohdistuvan lukutaidon tarpeellisuutta.

Valiokunta pitää tärkeänä sitä, että rakennushankkeita toteutettaessa edistetään luovuutta ja visuaalisesti kiinnostavaa ympäristöä toteuttamalla ns. prosenttiperiaatetta eli jyvittämällä tietty osa hankkeen kustannuksista taidehankintoihin. Yleiset kirjastot ovat peruspalvelu kansalaisille. Valiokunta pitää tärkeänä myös lähikirjastoja oppimisen, elämysten ja tiedonhaun sekä saavutettavuuden kannalta.

Ruokakulttuurin osalta valiokunta viittaa valtioneuvoston ruokapolitiikan selonteosta antamaansa lausuntoon (SiVL 18/2010 vp — VNS 6/2010 vp). Valiokunta kannattaa ehdotusta siitä, että jatketaan eri ministeriöiden yhteishankkeena Suomalaisen ruokakulttuurin edistämishjelmaa etenkin tulevaisuuden ruokakulttuurin tekijöiden eli lasten ja nuorten parissa ruokaosaamisen sekä kokonaisvaltaisen ruokaymmärryksen kasvattamiseksi.

Koulutus ja tutkimus

Valiokunta yhtyy selonteossa todettuun siitä, että tulevaisuudessa yhteiskunnassa tarvitaan vahvaa taide- ja kulttuuriosaamista, kulttuurien tuntemusta ja kulttuurista lukutaitoa. Tulevaisuuden kulttuurin tekijöiden ja kokijoiden perustiedot ja -taidot luodaan koulussa taito- ja taideaineiden tunneilla ja myös muussa yleissivistävässä opetuksessa. Taito- ja taideaineet ovat avainasemassa ihmisen persoonallisuuden, identiteetin ja itseluottamuksen kehittymisen sekä yhteisöön liittymisen kannalta. Ne edistävät oppilaiden hyvinvointia, koulussa viihtymistä ja sosiaalista kasvua. Taito- ja taideaineet edustavat ja edistävät kokonaisvaltaista tietämistä ja antavat tärkeitä oppimisvalmiuksia myös muihin oppiaineisiin. Taidekasvatuksella ja -opetuksella kasvatetaan myös tulevia luovan työn ammattilaisia sekä taiteen ja kulttuurin yleisöjä ja kuluttajia.

Kulttuuri ja taide ovat yhteisöjen sidosaine, joka kasvattaa suvaitsevaisuuteen, ennakkoluolettomuuteen, luovaan ongelmanratkaisuun ja vastuullisuuteen. Näiden elementtien vahvistaminen edellyttää taito- ja taideaineiden osuuden kasvattamista peruskoulun opetussuunnitelmissa.

sa. Taideaineet kasvattavat parhaimmillaan todellisuutta monipuolisesti ja vastuullisesti hahmottavia ja kokevia kansalaisia. Myös opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen tulisi lisätä taide- ja taitoaineiden osuutta.

Perinteisten koulujen taito- ja taideaineiden rinnalla voitaisiin kehittää uusia verkko-oppimisympäristöjä, yhteistyörakenteita ja oppiainerajat ylittävää opetusta, lisätä kulttuurilaitosten ja muistiorganisaatioiden monipuolista hyödyntämistä sekä ammattitaiteilijoiden työllistämistä monenlaisissa opetusympäristöissä.

Tulevaisuusvaliokunta on lausunnossaan keskittynyt kulttuuriosaamiseen ja toteaa mm., että kulttuuriosaaminen on tärkeä tulevaisuuden perustaito, joka kuuluu kaikille. On kyse ihmisestä ja hänen valmiuksistaan elää, menestyä ja selvitä. Kulttuuriosaaminen on merkittävä pääoma niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Se parantaa yksilön kykyä ohjautua ja orientoitua nykymaailmassa ja vahvistaa yhteiskunnan elinvoimaisuutta. Se luo pohjan myös arjessa selviämiseksi. Digitaalinen kulttuuri, joka hallituksen selonteossa on jäänyt taka-alalle, on tulevaisuudessa entistä tärkeämpi.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa lausunnossaan, että digitaalisessa muodossa oleva tieto, on se sitten sanoina, kuvina tai äänenä, on monella tapaa tuonut uuden ulottuvuuden kulttuuriin. Digitaalista informaatiota, viestiä ja muuta sisältöä on helppo siirtää, kopioida, hyödyntää uusiin tarkoituksiin ja käyttää — oikein ja väärin.

Luovat ratkaisut löytyvät eri alojen osaamista yhdistelemällä, ja luovuutta tarvitaan myös liiketoiminnassa. Valiokunta korostaa, että liiketoiminnan perusteiden opetusta tulisi vahvistaa taidealojen koulutuksessa. Luovuuden edellytyksiä parannettaisiin tehokkaasti myös kannustamalla nuoria monialaiseen kouluttautumiseen ja eri oppiaineiden ennakoluulottomaan yhdistämiseen.

Selonteossa käsitellään tutkimuksen rahoitusta ja rahoituspohjan laajentamista. Valiokunta pitää tärkeänä myös kulttuurin taloustutkimusta, jossa pyritään tutkimaan mm. kulttuurin välillisiä vaikutuksia yhteiskuntaan.

Kulttuurituotannot ja -palvelut

Valiokunta yhtyy selonteon näkemykseen siitä, että kulttuurin tuotantotavat ja kulttuurin saataavuus sekä kulttuuripalvelujen tukeminen ja niiden rakenteiden kehittäminen kytkeytyvät toisiinsa. Tuotannot syntyvät sinne, missä tavoitetaan sopivia kohdeyleisöjä.

Julkinen panostus kulttuuriin ja luovuuden koulutukseen, infrastruktuuriin ja luovan työn ja tuotannon tukemiseen yhdessä merkittävän kulttuurin yksityisen kulutuksen kanssa mahdollistavat vahvan ja monipuolisen kulttuurin tuotannon. Kulttuuri on toiseksi suurin yksityisen kulutuksen erä elintarvikkeiden jälkeen. Tilastokeskuksen tietoihin pohjautuvan selvityksen mukaan yksityisen kulttuurin kulutuksen arvo vuonna 2008 oli yli 6,6 miljardia euroa, mikä on lähes 7% kaikesta yksityisestä kulutuksesta.

Kunnat ja kaupungit ovat viime vuosina joutuneet haasteiden eteen, joiden ratkaisemiseksi tulee kyetä parempaan ja tavoitteellisempaan kokonaisuuksien hallintaan sekä tekemään kauaskantoisempia, rohkeita päätöksiä ja linjauksia. Se vaatii yhteistä poliittista tahtotilaa, parempaa sisäistä vuoropuhelua sekä kunkin hallinnonalan osaamisen tunnistamista ja hyödyntämistä. Kulttuuripalvelujen kannalta on ensisijaisen tärkeää, että yhteisesti asetetut hyvät tavoitteet viedään myös käytännön toimintaan. Asia- ja tarvelähtöisyyden korostaminen vaatii uudenlaista ajattelua ja muutосkykyä, moniammatillinen vuoropuhelu ja sitä tukevien rakenteiden luominen mahdollistaa muutoksen. Kulttuuri- ja taidealojen osaamisen hyödyntäminen parantaa mahdollisuuksia siirtää painopistettä korjaavista toimenpiteistä ennaltaehkäiseviin palveluihin (esim. erilaiset työparimallit, sisällöt nuoriso- ja iltapäiväkerhotoimintaan, hoitoalan henkilöstön työmenetelmät, palvelujen tuotteistaminen, olemassa olevien resurssien parempi hyödyntäminen).

Julkisen rahoituksen tulisi myös kannustaa laitoksia nykyistä paremmin laadun tuottamiseen. Huomiota tulisi kiinnittää myös tukikriteerien nykyistä suurempaan läpinäkyvyyteen. Valiokunta korostaa sitä, että laadullinen ar-

viointi on kulttuurin tulevaisuuden kannalta tärkeää.

Luovuuden edellytyksiin kirjattu toimenpide-ehdotus taiteen keskustoimikunnan kehittämisestä Taiteen kehittämiskeskukseksi (TAIKE) on laatuarvioinnin kannalta keskeinen toimenpide. Valiokunta pitää välttämättömänä, että uudistamistyötä jatketaan.

Tulevaisuudessa on tärkeää, että yhtenäisen taidehallinnon vahvuus — asiantuntijajärjestelmä — osataan hyödyntää paremmin valtakunnallisesti. Yhteisessä organisaatiossa asiantuntijuudesta tulee entistä enemmän valtakunnallisesti jaettua ja tiedon siirtyminen paranee merkittävästi. Kulttuuri nähdään entistä enemmän alueiden tulevaisuuden keskeisenä kehitystekijänä. Tällöin myös aluekehitystoimijoiden ja alueellisten kulttuurihallintotoimijoiden toiminnan merkitys lisääntyy. Valiokunta korostaa tässä alueellisten taidetoimikuntien merkitystä. Niiden toiminnan avulla pystytään myös tulevaisuudessa turvaamaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuus ja tasavertaisuus eri puolilla Suomea ottaen huomioon kunkin alueen ominaispiirteet, mm. monikulttuurisuus, Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimenpideohjelma, luovat toimialat ja taiteilijoiden uusien toimeentulomahdollisuuksien kysymykset, kansainvälinen yhteistyö sekä taiteen erityisryhmät ja soveltava käyttö.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että kolmannen sektorin roolin vahvistaminen palvelujen tuottamisessa monipuolistaa kunta-laisten palvelutarjontaa.

Kansallisen julkisen palvelun audiovisuaalinen toiminta on osa suomalaista luovaa taloutta, ja sen vaikutus suomalaisen kulttuurin kentän toimintaedellytysten luojana on merkittävä. Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan perusajatus on edelleen tiedon, elämysten ja yhteisten kokemusten tuominen kaikille koko Suomessa yhtäläisin ehdoin. Pirstoutuvassa mediamaailmassa ja kulttuuriympäristössä yksityiset ja yhteiset elämykset ja kokemukset, joita taide ja kulttuurielämykset tuottavat, ovat vähintään yhtä merkittäviä kuin aiemminkin. Kulttuurisen tasa-arvon toteutumisessa kansallisella julkisen palve-

lun yleisradiotoiminnalla on siis jatkossakin merkittävä tehtävä. Myös julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle erilaiset kulttuuriset, käyttäjälähtöiset verkkopalvelut ja itseilmaisua ja käyttäjä-tuottajadikotomiaa rikkovat verkkotoiminnot ovat entistä tärkeämpiä.

Kulttuuritoimialojen talous, työllistyminen ja toimeentulo

Kulttuuripolitiikka ja siihen liittyvät toimenpiteet turvaavat taiteen ja kulttuurin ammattimaisen harjoittamisen toimintaedellytykset. Taiteen itsenäisen ja riippumattoman aseman pitää olla itsestään selvyys.

Kulttuurilla on tärkeä rooli luovien ajatusten ja innovaatioiden tekemisessä ja niiden varaan rakentuvan yritystoiminnan vahvistamisessa. Kulttuuriteollisuuspolitiikalla on läheinen yhteys yleiseen elinkeino- ja työllisyyspolitiikkaan. Luoviin aloihin sisältyy paljon myös laajempaa kansantaloudellista potentiaalia. Globaalisti kasvavat vapaa-ajan markkinat tarjoavat myös aitoja mahdollisuuksia Suomen elinkeino- ja vientirakenteen monipuolistamiseen kulttuuri- ja palvelutuotannon avulla.

Kulttuurin suora osuus bruttokansantuotteesta ei ole paljoakaan kasvanut 2000-luvun aikana. Kulttuurin ja luovan osaamisen alueille syntyvä uusi yritystoiminta ja innovaatiot eivät ole löytäneet kanavia ja kannustusta kasvu-uralle pääsyyn. Luovan osaamisen kohdalla kasvu muodostuukin yhä useammin osaamisen soveltamisesta muiden toimialojen kehitykseen. Yhtenä tärkeänä esimerkkinä voidaan mainita muotoilu ja sen rooli suomalaisen teollisuuden jalostusasteen nostamisessa ja kansainvälisen kilpailukyvyyn vahvistamisessa. Kansainvälisesti menestyneiden suomalaisten brändien taustalla on juuri muotoilu ja sen kytkeminen innovaatiotoimintaan, tuotekehitykseen ja valmistukseen. Muotoilu on myös alue, jolla on merkittävästi potentiaalia hyvinvointipalveluiden käyttäjälähtöisessä suunnittelussa ja sähköisen asioinnin ja tietojärjestelmien käytettävyyden lisäämisessä.

Valiokunta pitää tärkeänä päivittää 2000-luvun alussa laadittu muotoilupoliittinen ohjel-

ma. Siinä tulee teollisuuden jalostusasteen nostamisen ohella ottaa huomioon erityisesti myös palvelumuotoilun merkitys, käyttäjälähtöinen innovaatiojärjestelmä ja kestävä kehitys.

Kulttuurivienti. Valiokunnan mielestä kulttuuriviennin alueelle tulee panostaa mm. niin, että suunnataan pitkäkestoisia politiikkatoimia ja panostuksia sen edellytysten kehittämiseen. Tärkeää olisi tukea erityisesti kulttuurivientitoimijoiden tuotteistamista, konseptointia, liiketalousosaamisen kehittämistä ja markkinointia.

Asiantuntijakuulemisessa on noussut esiin, että koulutuksessa olisi erityisesti tarpeellista painottaa yliopistotason koulutuksen kehittämistä. Tarvitaan korkeatasoista, kansainvälisesti verkottunutta maisteritason Arts Management -koulutusta sekä alalle räätälöityä ammatillista MBA-tyyppistä jatko- ja täydennyskoulutusta.

Itsensä työllistävät luovien alojen harjoittajat.

Itsensä työllistävät luovien alojen harjoittajat toimivat tyypillisesti palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastossa tai näitä yhdistellen. He eivät ole perinteisessä yhden työnantajan työsuhteessa.

Nykyisin itsensä työllistävä luovan työn tekijä voi olla eri viranomaisten näkökulmasta riippuen palkansaajan asemassa, yksinyrittäjä, opiskelija, apurahan saaja tai työtön. Pahimmillaan sosiaali- ja työttömyysturvajärjestelmä voi jopa estää itsensä työllistämistä työttömyysturvan heikkenemisen uhatessa.

Tästä itsensä työllistämisestä palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastossa on muodostunut ns. kolmas tie, joka on monille toimijoille riittävä ja mielekäs tavoite. Kaikesta luovasta taloudesta ja ammatin harjoittamisesta ei tarvitse syntyä kasvuyrittäjyyttä, eikä aina ole mahdollista syntyä työsuhdetta. Toisaalta kolmannen tien kulki-joita tarvitaan, jotta luodaan pohjaa kasvuyrityksille. Monipuoliset luovien alojen toimijoiden verkostot ovat kasvualustoja uusille innovaatioille ja siten myös uusille kasvuyrityksille.

Valiokunta korostaa selonteon toimenpideehdotusta siitä, että tunnistetaan luovan työn erityisluonne (työsuhte — ammatinharjoittajuus

— yrittäjyys) ja kehitetään sen edellytyksiä, kuten koulutusta, työtiloja sekä viranomaiskohtelua, toimeentuloa ja työllistymistä. Samoin valiokunta pitää välttämättömänä sitä, että tehdään kattava selvitys kulttuuritoimialan verotuspolitiikan kokonaisuuden kehittämistä (verotuksen jaksotus, arvonlisäverokohtelu, taidehankintojen verohuojennukset, verotuskohtelun alueellinen yhdenmukaisuus).

Valiokunnan mielestä tulee kehittää myös neuvontapalveluja, jotka on suunnattu erityisesti luovien alojen toimijoille tai luoville aloille pyrkiville. Niitä tulee olla saatavissa valtakunnallisesti, ja niiden tulee olla erilaisille luovien alojen toimijoille sopivia.

Taiteilijoiden toimeentulo. Luovaa kasvua ja taiteilijan toimeentuloa koskevassa selvityksessä (OKM 2010:6) todetaan, että suomalaisella taiteilijalla on taiteenalaan riippuen heikompi toimeentulo kuin väestöllä keskimäärin tai pohjoismaisella kollegallaan. Taidepolitiikan tavoitteena tulee olla lisätä taiteilijoiden mahdollisuutta elää taiteellaan.

Aiemmin ylimääraisten taiteilijaeläkkeiden määrä oli 65 eläkevuotta vuodessa. Valtiontaloudellisista syistä eläkkeiden määrää vähennettiin niin, että saajia on ollut enää 35 vuosi-eläketä. Eduskunta lisäsi vuoden 2011 talousarviokäsittelyn yhteydessä ylimääraisten taiteilijaeläkkeiden määrää 16 uudella täyttäneellä taiteilijaeläketä vastaavalla eläkkeellä. Määrä nousi siten yhteensä 51:een.

Tällä vaalikaudella on tehty apurahan saajien sosiaaliturvaan heidän asemaansa parantavia muutoksia. Ne eivät kuitenkaan korvaa taiteilijaeläkkeiden tarvetta, koska kaikki taiteilijat eivät saa apurahoja ja apurahansaajienkin kohdalla tilanne muuttuu vasta vuosien kuluttua. Valiokunta viittaa myös eduskunnan hyväksymään lausumaan, jossa eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää mahdollisuudet laajentaa apurahansaajien vakuuttamisvelvoitetta niin, että peräkkäiset, yhteen laskettuina vähintään neljän kuukauden mittaiset apurahat tulisivat pakollisen vakuuttamisen piiriin.

Tekijänoikeudet. Valiokunta on useiden asioiden yhteydessä käsitellyt tekijänoikeuksia (mm. SiVL 12/2010 vp — E 54/2010 vp, SiVL 6/2010 vp — U 63/2008 vp, SiVM 3/2008 vp — HE 76/2008 vp). Valiokunta korostaa, että vahva tekijänoikeussuoja on edellytys sille, että laadukkaita ja monipuolisia sisältötuotteita ja -palveluja on kansalaisten saatavissa ja tekijänoikeussuoja mahdollistaa työtä sisältöjen tekijöille, jatkajalostajille ja jakelijoille.

Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että ns. hyvitysmaksu koskee niitä laitteita, joita käytetään merkittävässä määrin yksityiseen kopiointiin. Sellaisia ovat mm. tyhjä cd- ja dvd-levyt, videotallentimet ja digisoittimet. Maksun ulkopuolella ovat navigaattorit, matkapuhelimet, tietokoneet ja kämmentietokoneet sekä pelikonsolit.

Päättyessään hyvitysmaksusta 16.12.2010 valtioneuvosto laajensi maksun piiriä myös ulkoisiin kiintolevyihin. Maksukertymän arvioidaan nousevan tämän johdosta kuluvana vuonna noin 20 prosenttia viime vuoteen verrattuna. Valiokunta kuitenkin katsoo, että hyvitysmaksujärjestelmää tulee edelleenkin kehittää ja uudistaa niin, että se tukee taiteilijoiden toimeentuloa.

Valiokunta on useissa yhteyksissä kiinnittänyt huomiota luvattomaan sisältöjen tietoverkkokelevyyteen eli piratismiin. Esimerkiksi Euroopan digitaalistrategiaa koskevassa lausunnossaan valiokunta totesi, että piratismi on digitaalisten sisämarkkinoiden eräänä suurimpana kehittymisen esteenä. Mikäli luvattonta levitystä ei saada merkittävästi vähennettyä, uhkaa tilanne näivettää eurooppalaisen sisällöntuotannon. Valiokunta pitää välttämättömänä tehostaa toimenpiteitä piratismiin estämiseksi.

Tulee myös kehittää toimenpiteitä, jotta kulttuurin tuottajat ja käyttäjät kohtaavat laillisin keinoin. Näin estetään piratismia.

Jatkotoimenpiteitä

Selonteossa on esitetty paljon hyviä toimenpiteitä, joihin valiokunta ei tässä ota yksityiskohtaista kantaa. Valiokunta haluaa kuitenkin korostaa eräitä tarvittavia toimia.

Edellä olevan perusteella valiokunta esittää hyväksyttäviksi kannanottoja, joilla valiokunnan mielestä erityisesti voidaan valtion toimenpitein tukea ja parantaa taiteen ja kulttuurin elinvoimaisuutta Suomessa.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella sivistysvaliokunta ehdottaa

että eduskunta hyväksyy selonteon johdosta seuraavan kannanoton, jonka mukaan:

1. Kehitetään taiteilijoiden sosiaaliturvaa niin, että nykyistä suurempi osa taiteilijoista saadaan sosiaaliturvan piiriin.

2. Ratkaistaan kulttuurialan sosiaali- ja työttömyysturvaan ja eläkekysymyksiin liittyvät erityiskysymykset niin, että mahdollisimman moni työllistymisen este voidaan poistaa.

3. Vahvistetaan taito- ja taideaineiden asemaa perusopetuksessa ja opettajan koulutuksessa.

4. Valmistellaan esitys taiteen keskus-toimikunnan muuttamiseksi taiteen edistämiskeskukseksi.

5. Edistetään Prosentti taiteeseen -periaatetta, jota voidaan toteuttaa rakentamis- ja perusparannuskustannuksiin sidottuna.

6. Päivitetään kansallinen muotoiluohjelma niin, että siinä otetaan huomioon palvelumuotoilu, käyttäjälähtöisyys ja kestävä kehitys.

7. Lisätään toimenpiteitä ns. nettipiratismiin estämiseksi ja digitaalisen aineiston laillisen käytön edistämiseksi.

8. Kehitetään ja uudistetaan ns. hyvitysmaksujärjestelmää.

Helsingissä 11 päivänä tammikuuta 2011

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Raija Vahasalo /kok	Sanna Lauslahti /kok
vpj.	Tuomo Hänninen /kesk	Lauri Oinonen /kesk
jäs.	Outi Alanko-Kahiluoto /vihr	Tuula Peltonen /sd
	Paavo Arhinmäki /vas	Tuomo Puumala /kesk
	Timo Heinonen /kok	Leena Rauhala /kd
	Ilkka Kantola /sd	Mirja Vehkaperä /kesk
	Sampsa Kataja /kok	Pauliina Viitamies /sd.
	Anneli Kiljunen /sd	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjo Hakkila.

SiVM 11/2010 vp — VNS 4/2010 vp